

Janne Bjerre Christensen i RÆSON

Tilbage til fortiden? Konsekvenserne af Irans parlamentsvalg

25. juni | Business as usual? De konservative kræfter kuppede sig til magten i Iran ved det sidste parlamentsvalg. Men trods de dystre udsigter om øget politisk kontrol vil det næppe bremse de iranske reformer eller skabe den legitimitetskrise, de fleste forudså. Faktisk er Iran i øjeblikket et af de mest stabile lande i regionen, og udviklingen mod at skabe et pluralistisk samfund med økonomisk vækst sker for fuld kraft. At vende tilbage til tiden før præsident Khatami kom til magten i 1997 er derfor utænkeligt.

Af Janne Bjerre Christensen

1. Magtens demaskering
2. De stridende konservative fraktioner
3. Sikkerhed, stabilitet, kontrol
4. Krav om økonomiske reformer
5. Et opgør med ideologi

1. Magtens demaskering

Den 26. maj blev et nyt parlament konstitueret i Iran, efter et valg i februar, hvor over 2000 reformvenlige kandidater på forhånd blev diskvalificeret af Vogternes Råd - det udpegede, ærkekonservative organ. Valget skabte international furor og blev betegnet som et 'ublodigt kup,' der ville bringe Iran i en fæl legitimitetskrise, både nationalt og internationalt.

Men muligvis markerer valget ikke det store brud. Den så omtalte legitimitetskrise har ikke rigtig indfundet sig, og om end reformbevægelsen som helhed er blevet stærkt svækket, skal vi snarere forvente kontinuitet i landets reformproces. Det skyldes dels, at parlamentets indflydelse er begrænset i den udviklede, iranske politiske struktur, dels at man blandt et utal af stærkt modsatrettede røster finder ret moderate holdninger hos de nye parlamentsmedlemmer.

Men hvad var der egentlig sket, hvis de reformvenlige kandidater ikke var blevet diskvalificeret? Ville de konservative have vundet valget alligevel? Det store spørgsmål i februar var, om den reformivrige befolkning ville boykotte valget i protest, men med en stemmedeltagelse på 51 procent må man konstatere, at de konservative faktisk fik en vis opbakning. Det skyldes en massiv skuffelse over reformisternes manglende gennemslagskraft hos store dele af befolkningen. Reformisterne har ikke skabt reel politisk pluralisme, de har lavet deres egne monopoler, og både de reformvenlige MPer og præsident Khatami har truet med at træde tilbage adskillige gange, uden at gøre alvor af det.

Da jeg i april besøgte Iran, hvor jeg bl.a. talte med en række analytikere, intellektuelle og NGO'er, var de fleste meget kritiske overfor de konservatives udemokratiske fremgangsmåde. Men når

valget i februar ikke skabte en national opstand, er det fordi, reformisterne ikke længere udgør et klart alternativ. Selvom man ikke kan spore decideret accept af valgresultatet, så udtrykker mange folk, at magten nu er blevet demaskeret: at det er de reelle magthavere, som nu er kommet til, og at de - trods deres kup - vil kunne imødekomme kravet om økonomiske reformer. At få dagligdagen til at hænge sammen økonomisk er blevet det vigtigste. ”Ønsket om politiske reformer er nu først og fremmest et krav fra eliten,” påpeger Jaleh Shaditalab, der er leder af Centre for Women’s Studies på Teherans Universitet.

2. De stridende konservative fraktioner

Det er dog ikke særlig klart, hvad vi skal forvente os af de nye parlamentsmedlemmer. Der er mange nye ansigter, som ingen ved, hvem er. Og det står hen i det uvisse, hvordan de forskellige konservative fraktioner skal finde fælles fodslag. For en ting er sikkert: Deres samlede valgsejr dækker over massive, indbyrdes modsætninger, understreger Siamak Namazi, der er direktør for konsulentfirmaet Atieh Bahar Consultants i Teheran: ”Uanset om det er social politik, udenrigspolitik eller indenrigspolitik, er der stor, stor forskel på deres holdninger. Så længe de er i opposition og ønsker at blive fri for reformisterne, klumper de sig sammen, men når de kommer til magten, træder deres forskelle tydeligt frem.” Eller som Amir Ali Nourbakhsh, der er redaktør for Iran Focus, udtrykker det med himmelvendte øjne: “Nej, de konservative har ikke en plan!”

Groft sagt kan man dele de konservative i tre grupper: Tættest på midten finder vi de moderate konservative, eller pragmatikerne som de også kaldes. En gruppe, der knyttes til den tidligere præsident og stenrige forretningsmand Rafsanjani, og hvor en ny teknokratisk gruppe, Abadgaran, har konstitueret sig. De ønsker økonomiske reformer i form af privatisering og udenlandske investeringer, de arbejder for en progressiv udenrigspolitik, og ret beset førte de valgkamp med en række reformivrige slogans (”kvinderettigheder”, ”personlig frihed”), der ikke var til at skelne fra reformbevægelsens. Forskellen er, understreger de moderate, at de - i modsætning til reformisterne - kan levere varen, fordi de har den fornødne indflydelse.

Den anden gruppe kan kaldes de kulturelt konservative. Den centrerer sig omkring den religiøse leder Ali Khamenei, og tæller gruppen ’The Third Way,’ der omtales som Irans neo-konservative. De er stadig tæt forbundet med bazarkøbmændene, ønsker en begrænset kontakt med udlandet og vil tillade nogle få sociale og kulturelle reformer - i et omfang som kan kontrolleres, og hvor Irans islamiske identitet fastholdes. Khamenei har dog i de senere år talt en del om ’islamisk demokrati’ og har gjort det iranske år 1383 (der begyndte d. 21. marts 2004) til ’Year of Accountability’. “Det kunne for så vidt have været et produkt af en reformvenlig præsident eller leder,” påpeger Bijan Khajepour, der er forretningsmand, seniorkonsulent for Atieh Bahar Consultants og medredaktør af det velestimerede tidsskrift ’Goftogu.’ “De mainstream-konservative er også blevet påvirket af de reformvenliges temaer,” pointerer han.

Den tredje gruppe er de ærkekonservative hardlinere, personificeret af Vogternes Råd, der ledes af Ahmad Jannati. De prædiker stærk kontrol på alle felter, ønsker at isolere Iran fra resten af verden, ville forhindre at Iran underskrev ikke-spredningsaftalen i forhold til atomvåben, og ønsker bestemt ikke nogen form for demokrati. Et af de væsentligste spørgsmål i magtkampen er, hvorvidt den

religiøse leder Khamenei har vilje og magt til at kontrollere hardlinerne, hvilket selv Ayatollah Khomeini havde sine problemer med.

De fleste analytikere tipper dog, at midtergruppen omkring Khamenei vil få størst indflydelse i en form for samarbejde med de moderate. Det vil styrke den religiøse leders magt, men også gøre regimet mere stabilt, fordi der vil blive færre slagsmål mellem Vogternes Råd og parlamentet. At den mere moderate fløj vandt første runde understøttes af, at den nyvalgte formand for parlamentet, Gholamali Haddad-Adel, tilhører den moderate Abadgaran-gruppe. Han har en Ph.d. i filosofi, er ikke religiøst lærd (i modsætning til de tidligere formænd) og har udtalt, at Iran ikke vil vende tilbage til fortiden.

3. Sikkerhed, stabilitet, kontrol

Trods de konservatives uenighed har de dog også sammenfaldende interesser. Det, de *kan* blive enige om, er, at Iran fortsat skal være en islamisk republik under den religiøse leders myndighed (hvilket de mest progressive reformister fandt mod til at kritisere). Desuden er de enige om at skabe stabilitet og bevare kontrollen. Pluralisme kan være ganske udmærket, men stabilitet og kontrol er vigtigere. “Jeg tror, der vil komme nogle reformer,” understreger Bijan Khajepour, “men elementet af politisk kontrol vil altid have den højeste prioritet. Og lige i øjeblikket, på grund af den regionale situation og den amerikanske politik, kan de gøre det i stabilitetens navn. Lige gyldigt hvad der sker, vil der være to overordnede temaer, det ene er sikkerhed og stabilitet, det andet er - i sikkerhedens og stabilitetens navn - intern politisk kontrol.”

Den regionale situation indvirker dermed på den legitimitetskrise, de fleste så som valgets utvetydige konsekvens, men som ikke rigtig har indfundet sig. Set fra Teheran synker amerikanerne længere og længere ned i det irakiske kviksand, og det gør det iranske styre mindre modtagelig overfor kritik af deres demokratiske spilleregler. Desuden ses krigen – trods amerikanernes retoriske afstand til Iran som del af Ondskabens Akse - som en mulighed for at blive anerkendt som et regionalt magtcentrum.

Som Khajepour siger: “Verden er drevet af sikkerhedspolitiske spørgsmål. Den første prioritet for alle er at bekæmpe terrorister, og i den sammenhæng føler Iran, at det har en meget konsolideret position. Ingen af terroristerne har været fra Iran, der kommer ikke en terroristtrussel herfra, og Iran er faktisk det mest stabile land i den her problemfyldte region. Så hvad vil man gøre? Vil man lægge pres på Iran, vil man destabilisere landet, så hele regionen bliver endnu mere ustabil? Hvad skal EU og USA sige? Skal de sige, at fordi I ikke er demokratiske, vil vi indføre sanktioner mod jer? Iranerne vil grine af dem, og USA vil bare få endnu flere døde soldater i Irak, for lige nu hjælper vi dem faktisk med at kontrollere nogle af de her elementer.”

Krigen i Irak har også konsekvenser på den hjemlige iranske scene. De konservative kan bruge krisen som et argument for større politisk kontrol, og krigen påvirker også iranernes eget behov for stabilitet. Den amerikanske ide om, at en intervention i Irak ville skabe en demokratisk domino-effekt i resten af Mellemøsten, er derfor ikke gået i opfyldelse. Tværtimod, understreger Siamak Namazi: “Billederne fra et ustabil Irak har mindet os om vores egen ustabilitet i begyndelsen af revolutionen i 1979 - selv for mig, der var syv år gammel dengang. Det gør dig klogere og mere

tålmodig. Det får dig til at indse, at en ekstern magt ikke kan løse dine problemer. Så længe der er kaos i Irak, så er ideen om, at amerikanerne vil komme og redde os - hvem der end var så idiotisk at tro det! - forsvundet.”

4. Krav om økonomiske reformer

Spørgsmålet er, om de konservative kan bevare den politiske kontrol og samtidig skabe økonomiske reformer. Med andre ord: kan Iran gennemføre en kinesisk reformmodel? Udover at påpege det komiske i, at Den Islamiske Republik Iran skal bruge kommunistiske Kina som sit forbillede, fastholder skeptikerne, at Iran er mere afhængig af udenlandske investeringer end Kina og derfor langt mere skrøbelig overfor den amerikanske og europæiske kritik – bl.a. af menneskerettigheder og den demokratiske udvikling.

Der er dog næppe tvivl om, at de moderate konservative har fundet en vis forståelse med USA, hvilket også blev tydeligt i februar. Alt imens Vogternes Råd flittigt diskvalificerede de kritiske røster, førte den amerikanske kongres intense forhandlinger med Irans FN-ambassadør Zarrif og var parat til at sende en delegation til Iran. Om den episode siger Siamak Namazi: ”Zarrif, som er tilknyttet den religiøse leders kontor, ville teste, om USA var parat til at handle med Iran. Midt i diskvalificeringen, midt i al snak om Ondskabens Akse og de udpegede få, ville Washington da være villig til at handle med hardlinerne? Og de sagde: ”Selvfølgelig kommer vi”. Det, regimet hørte fra USA, var: ”Kør løs, diskvalificer – vi vil stadig handle med jer, hvis I kan lokke os med de rette interesser”.

Hvorvidt det i det lange løb vil føre til en kinesisk reformmodel er som sagt usikkert, men valgløftet om økonomiske reformer vil blive fulgt op - også for at imødekomme den lurende nationale legitimitetskrise. Som en taxachauffør sagde til mig: “De ved godt, at de skylder os. De bliver nødt til at give os noget igen økonomisk.” Den største udfordring er at imødekomme de 70 procent af befolkningen, som er under 25 år, og som er hårdt ramt af arbejdsløshed. Den anden udfordring er at tackle den sociale forandring, som allerede er fundet sted – ikke mindst i forhold til de unges nyvundne frihed. Men da de konservative har brug for at vinde præsidentvalget næste sommer, hvor Khatamis periode udløber, vil de næppe være specielt konfrontationssøgende lige nu. Selvom der især blandt journalister og NGO'er er reel bekymring for den potentielle kontrol, styret kan genindføre, forventer man ikke dramatiske udsving. Som en NGO-repræsentant udtrykker det: “Vi holder vejret det næste år.”

5. Et opgør med ideologi

Skrækvisionen om genkomsten af et Iran som det, vi så det under Ayatollah Khomeini, er derfor ikke realistisk. End ikke de mest skeptiske mener, at Iran vil vende tilbage til tiden før Khatami. Der er sket for meget i det iranske samfund, et nyt, selvbevidst og sekulariseret civilsamfund er vokset frem. Som Amir Ali Nourbakhsh pointerer: “Det nytter ikke, at vi kun kritiserer Khatami for det, han ikke gjorde. Vi bør se på det, han faktisk fik gjort. Han har helt fundamentalt været med til at ændre den iranske tidsånd”.

Der er skabt et hidtil uset post-ideologisk og pluralistisk offentligt rum, båret af folks tro på demokrati og deres kritik af ideologi som styreform. Denne bevægelse sker primært med udgangspunkt i den unge generation. De har ikke bare fået bedre uddannelse, de har også med internettet og satellit-tv en ganske klar viden om verden omkring dem. Den udvikling, som Iran har gennemgået i reformbevægelsens forløb, afspejler sig tydeligt i forskellen på de unge, der er i begyndelsen af 30'erne og de, der er omkring 20. De yngste har haft lidt lettere ved at flirte med det modsatte køn, er ikke helt så traumatiserede af krigen mod Irak, der stod på fra 1980 til 1988, og de er langt mindre autoritetstro. Deres opgør med autoriteter - hvad end det er staten eller deres forældre - markerer, at en ny individualisme og kritisk bevidsthed tager form. Men det stiller også store krav til de konservative, for hvis de farer for hårdt frem mod de unge, kan det skabe enorme konflikter.

Desuden er der en række sociale problemer, som konstant er med til at bryde sociale og religiøse tabuer, og som også fremover vil presse de konservative. I Iran er der i øjeblikket to millioner narkomaner, 300.000 prostituerede, en lurende HIV/AIDS-epidemi og et stigende antal skilsmisser, hvilket udfordrer de ideologiske, islamiske normer både i befolkningen og på politisk niveau.

En kvinde-NGO, jeg besøgte i Teheran, har netop gennemført et kursus i seksualoplysning for 2500 unge, ugifte kvinder, hvilket er udtryk for en markant forandring. For få år siden var den officielle holdning, at ugifte kvinder ikke har et seksualliv, og at de kan vente med den oplysning til de bliver gift. Det interessante er, at mange af de sociale tiltag ofte bliver gennemført af meget religiøse mennesker, som i deres arbejde konstant tolker islam i lyset af deres professionelle viden. De brud, der finder sted med sociale og religiøse tabuer, er derfor ikke et opgør med islam, men med en rigoristisk læsning af islam. Og det er samtidig udtryk for en trend mod professionalisering, som ses på mange niveauer i samfundet – bl.a. hos embedsmænd og i medierne.

Den professionalisering underminerer revolutions-ideologien som det uomgængelige sociale og politiske afsæt, og er også med til at begrænse parlamentsvalgets fatale konsekvenser. "En af de interessante faktorer i Iran er, at der nu er flere og flere professionelle teknokrater, som har udviklet deres egen agenda. De er veluddannede, de er *ægte* teknokrater. Der er stadig nogle islamiske og revolutionære ansættelser i forskellige organisationer, men det er fair at sige, at den bærende kraft er ekspertise, og det er efter min mening de gode nyheder i øjeblikket. Det er ikke længere et spørgsmål om, hvad venstre- eller højrefløjen vil sige. Den teknokratiske tanke bag dagsordenen er den samme, lige gyldigt hvem der regerer," understreger Bijan Khajepour.

Selvom valgskandalen i februar med god grund skabte forargelse og bekymring, vil parlamentsvalget ikke sætte en stopper for reformprocessen. Forsøget på at skabe en velfungerende administration, båret af eksperter og teknokrater, er en afgørende faktor i den sammenhæng, og det er ganske sigende, at det faktisk var den tidligere præsident Rafsanjani, som i begyndelsen i 1990'erne lancerede den teknokratiske trend. Den udvikling startede derfor lang tid før Khatami kom til i 1997 og vil utvivlsomt fortsætte efter hans politiske karriere.

Kilder:

Amuzegar, Jahangir: "Iran's Prospect Under the 7th Majlis" I: *Middle East Economic Survey*, vol. XLVII, no. 17, 2004

Esfandiari, Golnaz: "What Does Conservative Victory in Parliament Mean For Future?" I: *Payvand's Iran News*, 27. april 2004

Hooglund, Eric (red.): *Twenty Years of Islamic Revolution. Political and Social Transition in Iran since 1979*, New York: Syracuse University Press, 2002

Iran Focus: "Iran's conservatives: a history of division", vol. 17, no. 4, April 2004

IRNA: "Haddad-Adel elected as Iran's parliament speaker for one year", 6. Juni 2004

Jahanbegloo, Ramin (red): *Iran: Between Tradition and Modernity*. Rowman & Littlefield Publishers, 2003.

Reed, Stanley: "Iran: The Mideast's Model Economy?" I: *Business Week*, May 24, 2004

Janne Bjerre Christensen (f.1973). Amanuensis, skribent, underviser. Cand.scient.anth. fra København og MA i Social Anthropology fra School of Oriental & African Studies, University of London. Forskningserfaring fra Iran. Primær undervisningserfaring i forhold til køn, kulturanalyse og islam samt Irans politiske udvikling. Erfaring i politisk administration og strategi. 2003-4 amenuensis ved Center for Komparative Kulturstudier, Københavns Universitet; forskningsassistent ved Center for Mellemøststudier, Syddansk Universitet, Odense. 2001-3 politisk konsulent for MF Naser Khader. Freelanceskribent bl.a. for Berlingske Tidende's "Univers"; Mellemøst-information, Månedstidningen Press og Weekendavisen. **Udvalgte artikler fx:** (2004) "Civilsamfundet: NGO'er et vendepunkt for Iran?" og "Demokratiseringen: Studenternes bevægelse" i Jarlner & Jerichow (red): *Iran. Revolution – reform?* Politikens Forlag og Udenrigspolitisk Selskab. (2003) "Vejen til demokrati er ikke entydig' En beretning om det iranske civilsamfund" I: Seeberg & Erslev Andersen (red): *Et nyt Mellemøsten?* Syddansk Universitetsforlag.